

MAGYAR TUDOMÁNYOSSÁG A VAJDASÁGBAN
ESSZÉPÁLYÁZAT
3. DÍJ

Ejzler Evila – Árpás Tímea – Kovács Sarolta

*„A szegénység tövében, a nincstelenség üregeiben,
te, a parasztfestő, Nagypáti Péter!”*

(Fenyvesi Ottó: Nagypáti Kukac Péter emlékezetére)

„Mindent megtettünk, hogy Kukac emléke feledésbe merüljön, ám, az árgyélusát, nyurga alakját egyre nagyobbak látom, és festményei veszettül jók, egyre jobbak...”

(Sáfrány Imre)

Nagyapáti Péter Nagyapáti Kukac Péterként hunyt el 1944. február 7-én harminchat évesen. Halála után nyolc évvel megrendezett Vajdasági Magyar Képzőművészeti Kiállításon azonban még azt sem tudták, hogy Nagyapáti mikor és hogyan hunyt el. „Már” az 50-es években elkezdtek kutatni életművét, de különböző okok miatt többször is visszatemették a már feltárt anyagot. A fent említett kiállításon B. Szabó György fedezte fel újra. Ő nevezi Nagyapátit „primitív festőnek”. Azért használta ezt a kifejezést, mert a naiv szó még nem nyert létjogosultságot az európai művészet szóhasználatában.

„(...) hogy végre a helyükre kerüljenek a dolgok, és nagyapáti Kukac Péter nevének hallatán a gyerekeknek ne e-mail cím jusson eszükbe, a felnőtteknek pedig ne a „részezes” festő.”

(B. Szabó György)

Nagyapáti Péter 1908. január 10-én született Topolyán. Édesapja Nagyapáti Péter, napszámos, édesanyja Soltis Erzsébet. Írásos dokumentummal szinte csak születésének és halálának adatai bizonyíthatóak. A Kukac ragadványnév nem az ő személyéhez, munkásságához kapcsolódik. Még az apja kapta állítólag fürgesége, másrészt foglalkozása miatt, mert sárgaföldet fuvarozott. Nagyapáti azonban nem vállalta ezt a nevet, képein még iniciáléként sem használta. Miért nem szerette ezt a nevet? Talán azért, mert úgy érezte, hogy kicsit gúnyos és alsóbbrendűnek minősíti. Nagyapátinak semmije sem volt, a szó szoros értelmében. Se családja, se istene, se hazája. Topolyára élete alapvető feltételeként tekintett. Nem tudott elszakadni tőle, még annak ellenére sem, hogy a város semmibe vette őt és művészetét. Talán ez a két dolog együttese, a nagy ellentét, miszerint szeretetet adott, és semmit sem kapott cserébe, okozta Nagyapáti tragédiáját. Honnan ez a végtelen ragaszkodás a szülővárosához? Miért nem lép tovább egy olyan helyről, ahol csak kihasználják? Miért nem próbált szerencsét másban, vagy miért nem foglalkozott valami mással, amiből jobban megélhetett volna? Az igazságot soha nem tudhatjuk meg, nem tudjuk, hogy milyenek voltak gondolatai. Csak következtetni tudunk a forrásokból. Talán egyszerűen imádta, amit csinált, nem érdekelte semmi más csak a festés, a művészete. Manapság ritka az ilyen ember. Hol találunk olyan valakit, aki nem nézne az anyagiakat, nem az szerint választana hivatást, és ha ilyen negatív visszajelzéseket kapna, mint Nagyapáti, nem próbálna változtatni életén vagy foglalkozásán? Vagy mire várt? Talán arra, hogy majd egy idő múlva megváltozik az emberek véleménye a művészetről és már nem csak a korának stílusát ismerik el!? Azért az is érdekes, hogy annak ellenére, hogy nem szerették kimondottan stílusát, némelyek még meg is vetették, mégis voltak megrendelése. Sőt, a legtöbb képe ma is magántulajdonban van, mert sok megrendelése volt, és azok a képek a családoknál maradtak, vagyis a tulajdonosok ragaszkodtak a képekhez. Ha nem volt (el)ismert, miért rendeltek tőle? Mert olcsó volt? Vagy talán mégis látták benne a tehetséget, csak senki sem mert szembeszállni korának elfogadott, úgymond „begyöpesedett” szabályaival?

„Szabad utat a tehetségnek!”

(Theobald von' Bethmann-Hollweg)

Tóth János fatelepes fedezte fel Nagyapáti tehetségét. Próbálta meggyőzni az édesapát, hogy egy ilyen képességgel rendelkező gyermeket vétek veszni hagyni. Sikerült elérnie, hogy írássák be a topolyai polgári iskolába. Az ezzel járó költségeket Tóth úr fedezte. Hogy lehet az, hogy egy fatelepes fedezi fel? Lehetett ő is művészszerető, de mégsem volt szakértő. Miért nem a szakmabeliek karolták fel? Velük talán könnyebben bekerülhetett volna a képzőművészeti körökbe, talán ismeretségeket szerezhett volna, és azokkal még külföldre is eljuthatott volna, ahol talán már nem volt annyira konzervatív a művészeti felfogás. De nem így történt. A topolyai polgári iskola diákjává vált az 1922/23-as iskolaévben. 1923-ban (a szabadkai székhelyű Vajdasági Képzőművészek Egyesülete megalapításának évében) sor kerül első kiállítására rajztanára, Bicskei Péter közbenjárásával. Számos más művész, hasonlóképpen indult el pályáján. Értehetetlen, hogyan veszhet el valaki ilyen nyomtalanul néhány év alatt. Hiszen már gyermekként kiállítást szerveztek neki iskolájában. Hol voltak azok, akik a felkarolhatták volna? Miért nem éreztek rá tehetségére, és miért nem kiáltott Nagyapáti, hogy észrevegyék? Miért hallgatott, és miért volt vak mindenki más? Nem mindenért a környezet vonható felelősségre. Lehetséges-e az, hogy valakit tényleg annyira korlátoznak az anyagiak, hogy hagyja hogy tehetsége láthatatlan és felfedetlen maradjon? Ebben az esetben látható, és vajon felrőhatjuk-e neki azt, hogy csendben maradt? Nagyapáti, nem az emberek elismeréséért festett, nem azért, hogy kiállításokat szervezzenek neki. Tudta, hogy van benne tehetség, mégsem tört ki. Talán azért mert nem tudott, vagy mert nem is akart? „A művészetben nem kell semmit védeni, bizonyítani! Kimondod, amit ki akarsz mondani és ezzel be van fejezve!”¹

Nagyapáti következő mecénása Kiss Lajos topolyai földbirtokos, a topolyai Takarékpénztár igazgatója, Bács-Bodrog vármegye Történelmi Társulatának tagja. Újra felmerül a kérdés, hogy miért egy művészetbarát, és miért nem egy szakértő vagy szakmabeli karolja fel!? Ő küldte Szabadkára festészetet tanulni Oláh Sándor festőiskolájába. Egyes mendemondák szerint Kiss Lajos mindennap fiákert küldetett Nagyapátiért, és azzal utaztatta az állomásra, hogy onnan tovább utazhasson Szabadkára. Bela Durancitól megtudtuk, hogy Oláh Münchenben tanulta a festést. Amikor hazaérkezett, tanítványainak is azt próbálta átadni, amit tanult. Szabályok szerint festettek, és nem engedték kibontakozni a művész egyéniségét. Ebből Nagypátiak gyorsan elege lett, és oda sem járt többé. Olyan történetek is keringenek, hogy Kiss Lajos a fejlődés reményében egy olaszországi tanulmányútra küldte. Ennek két lehetséges folytatása létezik. Az egyik az, hogy elutazott, de a várható időpontnál jóval korábban hazaérkezett. Ugyanis egyre jobban az ital rabjává vált, aminek következményeként a szóban forgó földbirtokos megvonta tőle a támogatást. Duranci szerint viszont „Nagyapáti fenét járt Olaszországban, lehetetlen, hogy az az ember, aki olyan pszichológiai rajzot csinál, mint az Isaszegi család, hogy nem fogja valamikor megrajzolni vagy megfesteni, amit Velencében vagy valahol Olaszországban látott.” Mert egyetlen olyan

---

¹ Jovančić Miroslav, 2009. szeptember 30.

képe sincs, ami erről tanúskodna. A másik lehetőség szerint még az utazás előtt elitta az arra szánt pénzt.

„nem szabad kivételesnek születni, itt mindennapinak kell lenni ahhoz, hogy az ember boldogulhasson”

(Juhász Erzsébet)

Juhász Erzsébet Topolyáról írja ezt. És mennyire igaz. Vagy legalábbis egy elfogadható ok arra, hogy Nagypáti miért nem fogadta el mások segítségét. Nem akart kitűnni, nem akart senki lekötelezettje lenni, inkább csöndben festegetett. Talán ezért is csapnak most ekkora zajt festményei. Ha akkor egy támogatója kezébe adja sorsát, talán nem lett volna belőle az, aki lett. Nagypáti Péter nem akart úgy festeni mint egy akadémiai festő, nem akarta megtanulni a festés művészetét. Ő már ismerte, kialakította saját szabályait, kézírását. Valamit úgylátszik mégis jól csinált... Nem hiába vélekednek így róla : „ Arra, amit Kukac Péter fest, csak azt lehet mondani, hogy ezt csak Nagypáti Péter tudja csinálni. Mert ez sajátos. „² Az sem jó, ha valaki zseni!? Az a legjobb, ha a nagy átlagba tartozik az ember, az sem jó ha túl elmaradott, az sem ha túl fejlett!? És az sem mellékes, hogy ő mindenféle tanulás nélkül érte el ezt a fejlettséget...

„A művészet gyomnövény, amely akkor is nő, ha nem öntözik, ott is, ahol semmi más nincs.”

(Sáfrány Imre)

Az Isaszegi családról készített akvarell Nagypáti műremeke, mérföldkő a naiv festészetben. A kép nem csak egy egyszerű családot ábrázol, de a matróruhában lefestett kislány egy egész szimbólumrendszer. Talán azért festette a kislányt olyan bambára, mert nem volt szimpatikus neki. A századfordulón azok a szülők készítettek matróruhát fiaiknak, akik szerették volna, hogy utóduk még egyszer nagy ember legyen. Ez az egyenruha a sikeres jövőt jelképezte. Ezen a képen az összes korabeli család szerepel, akiknek hasonló terveik voltak, mint az Isaszegi házaspárnak. „Nekem is volt matróruhám.“ Nagypátinak nem volt matróruhája. Ezen a képen megfestette a számára elérhetlent. Lejegyezte álmát, amiről már akkor tudta, hogy soha nem fog valóra válni.

A Varga szállás című festményén megfestette azt a repülőgépet, ami minden szerdán Baranyából Újvidékre repült. A gépet valóságosan ábrázolja, ellentétben a Kishegyesi vizimalom című képen láthatóval. A német bombázó repül ugyan, de a helyzete nem reális: függőlegesen ábrázolja. A gép így egy keresztre hasonlít, amely már előre megjósolja a sok

---

² Duranci Béla, 2009. október 2.

áldozatot, amit a II. világháború követel majd. Ugyanezzel a géppel bombázták később Belgrádot.

Nagyapáti pontosan megérezte a modernizáció közeledtét, és annak majdani jelentőségét. Ezt meg is festi a Malom udvara című művén, ahol a kerékpárt a malom oldalának dőlve ábrázolja. Ez egy szürrealisztikus udvar. Olyan, ahol megállt az idő. Nagyapáti megérezte, hogy ez az udvar, ahol muskátlit nevelnek, vagyis tradíciót, különös.

A Kenyérszegő asszony-t valóságos pszichológus módjára festette le. Szinte belebújt a nő idegrendszerébe.

Topolya községnek van egy olyan terve, miszerint minden évben felvásárolnak majd egy festményt, és amikor már meglesz egy bizonyos mennyiség, akkor állandó kiállítást hoznak létre. Ebben nincs vita, megérdemelné. De gondoljunk csak bele, hány év kell, hogy elteljen addig, míg egy kiállításra való mennyiség összejön!? Hiszen már 50 évvel ezelőtt is hasonló ügyek foglalkoztatták Topolya vezetését, s azóta sem haladtak előre semmivel. A másik probléma pedig az anyagi oldal. Nagyapáti egyre népszerűbb, így azzal együtt képeinek értéke is egyre nő. Persze a képtulajdonosok sem szeretnék rosszul járni. Senki nem hajlandó közszemlére bocsátani tulajdonát, mindenféle jutalom híján. Így megmarad mindenkinek az eszmei felbecsülés, ami elragadó és megfoghatatlan dolog. Nagyapáti festményit megbámulták ugyan, de semmivel sem tartották azokat többre, mint egy szórakoztató produkciót. Műveit a topolyai művésztelepen állították ki. A festmények megbotránkoztatták a nézőket, ugyanakkor kezdték hozzászoktatni a közönséget a mássághoz. A már működő naiv festők országszerte alkottak, s alkotásaik merőben eltértek Kukac Péter látásmódjától. Míg ők világszerte hírnévre tettek szert, Nagyapátit senki sem ismerte. Nem a korszak stílusa szerint festett. Egy új valóságot jegyzett le, fényképezőgép híján. Az akkori valóságot bebalzsamozta, és általa nyerhetünk képet a Topolyáról a századfordulóról. S hogy naiv festő volt? Igen, mert nem volt iskolája. S ha lett volna, nem volna sikeres. Ha vállalja, hogy más lesz, azzal együtt aláírja azt is, hogy lemond a halhatatlanságról Nagyapáti szabad szemléletét sokan túlzásnak tartják. Jovancic Miroslav-val készített riportunkban a következőt nyilatkozta: „(...) annyira bátor és szabad, hogy senki sem tudja elképzelni, hogy ez megtörténhet.”

„ a festőt immáron nem lehetett letörölni a vajdasági képzőművészeti porondról. Noha még mindig mellőzött, nincs eléggé jelen a művészet ismerőinek tudatában”

(Bela Duranci)

Bela Duranci pontosan és érthetően megfogalmazza, hogy Nagyapáti Péter a művészet ismerőinek a tudatába kell, hogy bekerüljön. Mennyire igaza van! Úgyis csak azok érthetik meg őt, akik valamilyen szinten jártasak ezen a területen. Ezért nem az a cél, hogy mindenki által ismert legyen. Általában, aki a reflektorfény középpontjában áll, annak nincs igazi értéke, az ott csak egy marionett báb. Egy bizonyos ideig felkapott, rendkívül népszerű, majd hanyatlás vár rá. Nagyapáti művészete mióta felfedezték, róbál egy vízintes sikon mozogni,

próbálja megtartani értékét. Ehhez lehet, hogy az szükséges, hogy ne kerüljön be közvetlenül a köztudatba. Hiszen ha valamit az emberek a szájukra vesznek, azt onnan nehezen lehet eltüntetni. Nem volna jó, ha szájhagyomány útján Nagypáti Péterről olyan dolgok maradnának fenn, amelyek nem valóságok.

„a világon semmiféle tehetség el nem vesz. Nem olyan bolond a természet, hogy hiába teremtsen erőket. Amit teremt, azért teremti, hogy hasznát vegye”

(Petőfi Sándor)

1973-ban Topolya Község Képviselő-testülete és a Képes Ifjúság hetilap megalapította a Nagypáti Kukac Péter Képzőművészeti Díjat.

2009-ben a díjat Jovancic Miroslav nyerte el.

Büszke a díjra?

Elsősorban én nem kaptam semmilyen díjat ezen kívül, többek között ezért is vagyok rá ennyire büszke. Örülök annak, hogy a nevem bekerült egy olyan sorozatba, ahol többek között Tolnai Ottó, Ács Károly, Fenyvesi Ottó is szerepelnek. Nagyon meglepett, megmondom őszintén, mert lemondtam mindenféle társadalmi elismerésről.³

„ Jászolhalál. Megszületni egy távoli jövő számára, amikor meghalunk?”

(Juhász Erzsébet)

Nagypáti sokáig a részeges festőként élt a köztudatban, s a hangsúlyt legtöbbször a „részegesre” helyezték. Ninkov Kovačev Olga, a 2008-ban megrendezett kiállítás rendezte azt nyilatkozta róla, hogy nem alkoholista kell tekinteni rá. „Van Gogh sem azért lett híres, mert levágta a fülét, hanem azért, amit letett az asztalra.”⁴

A képek értékét mennyiben befolyásolja, hogy alkoholista maradt meg a köztudatban? Csökkenti-e az esztétikai értékét a műnek az alkotó magánélete? A festészetben ugyanúgy érvényes Baudrillard, a szerző haláláról alkotott véleménye. Többször is megcáfolták már, hogy alkoholista lenne. „Fontos, hogy nem volt egy részeges festő, aki pingált egy pohár borért, dőlöngött össze-vissza, beesett az árokba és meghalt.” Ahhoz, hogy olyan pontossággal meg tudja festeni képeit, tiszta tudattal kellett, hogy rendelkezzen. Festményei hátsó oldalán pontosan kiszámolta, hogy mennyi festékre van szüksége. Hogy kocsmákba járt? Persze, mivel az egyik topolyai kocsmában festett, itt kereste meg kenyerét és árulta képeit, itt jöttek létre kapcsolatai és kapta megrendeléseit.

---

³ Beszélgetés Jovancic Miroslavval 2009. szeptember 30. Feljegyezték: Ejzler Evila és Kovács Sarolta

⁴ Náray Éva, 2009. szeptember 30.

Juhász Erzsébet bebizonyította, hogy Nagyapátit nem egy árokparton s főleg nem ittas állapotban érte a halál. „Otthon befeküdt a jászolba, ahol mindig is aludt. Nyolc nap alatt végzett vele a tüdőgyulladás.” (Juhász Erzsébet)

*„Majd meglátod Péter, mindörökre nyár lesz!
Mindörökre versenyt illatoznak majd neked
füvek, fák és virágok.“*

(Fenyvesi Ottó: Nagyapáti Kukac Péter emlékezetére)

„ha minden jól megy, Nagyapáti Péter még dicsőségére válhatik Topolának”⁵.

---

⁵ Bicskei Péter, topolyai naiv festő